

МОДЕЛЮВАННЯ ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ПОБУДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ УКРАЇНИ

У статті розглянуто практика використання системного підходу в побудові професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ, проведено аналіз основних принципів поведінки педагогічної системи, які визначаються самою системою як цілісна організована множина військової підготовки, сприяють вивченню процесів управління, що забезпечують стабільний характер поведінки і досягнення системою ефективних результатів військової освіти.

При моделюванні системного підходу в побудові професійної підготовки у ВВНЗ використовуються основні педагогічні системи (види підготовки), що беруть участь у формуванні професійної освіти офіцера ЗСУ. Кожна з них має свою мету і завдання, конкретний зміст, засоби і методи. Оскільки професійна підготовка майбутніх офіцерів ЗСУ представляє інтеграційний процес формування тих самих чотирьох базових систем (теоретичної, психолого-педагогічної, психофізичної, практичної бойової підготовки), то специфічні цілі і завдання професійної у ВВНЗ підготовки, природно, повинні змінювати зміст, організаційні і процесуальні дидактичні принципи, методики формування професійних якостей, методи педагогічного вивчення оцінки професійної готовності офіцера ЗСУ до виконання функціональних обов'язків.

Ключові слова: системний підхід, професійна підготовка, інтеграційний процес, педагогічні системи, практика моделювання.

Постановка проблеми. Розробка теоретичних і методологічних засад інтегрованості військової освіти відповідно вимагає системності, тому що система надає можливості вєдино поєднати всі складові професійної підготовки сучасного офіцерського складу, які відповідно є і складовими в системі професійної підготовки у військовому вищому навчальному закладі. Програма реалізації такої дослідницької позиції щодо побудови системи професійної військової освіти розбудовувалася протягом десятиліть, тому наведемо основні наукові розробки у цій галузі педагогічної науки.

Аналіз досліджень та публікацій. Перш за все зазначимо, що власне визначенню поняття «система» присвячено значну кількість наукових праць. На думку І.В. Блауберга, В.Н. Садовського і Е.Г. Юдіна, враховуючи глибокі змістовні відмінності між різними типами систем, для сучасного етапу розвитку системних досліджень навряд чи можна вважати ефективним шлях експлікації змісту поняття «система», заснованого на спробах виділення загальних характеристик цього змісту в різних конкретних випадках. Перспективнішим, з їхнього погляду, є змістовний розгляд розмаїття значень цього поняття [1].

Блауберг І.В., Садовський В.Н. і Юдін Е.Г. пропонували на підставі визначення системи як цілісної безлічі елементів здійснити типологічний аналіз таких множин, створюючи низку понять «системи» [1]. Фактично йшлося про розгляд поняття «система» як діалогічного, конвенціонального, що цілком співвідноситься з нормами пост класичної науки і категорично протирічить класичним вимогам однозначності термінів.

Телелим В.М. обґрунтував основні напрямки та шляхи діяльності органів управління військовою освітою, вищих навчальних закладів щодо підвищення якості підготовки військових фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів. Ці дослідження лягли в основу нашого наукового пошуку, моделювання практики використання системного підходу в побудові професійної підготовки у ВВНЗ [9].

Відсутність теоретичної жорсткості системології, на думку Б.Г. Юдіна, полегшувало широке розповсюдження системних ідей і уявлень, дозволяючи задовольняти найширший спектр різноспрямованих наукових інтересів [2]. Проте цей же факт – свідчення ненормативного характеру системного підходу та інших варіантів системної орієнтації – нерідко призводив і призводить до недостатньо глибокого і некваліфікованого теоретизування, нового обговорення і переформулювання вже наявних уявлень, що не

збагачує культуру і науку.

Нещадим М.І. проаналізував генезис військової освіти в Україні та виявив її провідні характеристики, теоретично обґрунтував та практично впровадив її сучасну систему практики освітнього процесу ВВНЗ [3].

Іншими недоліками недостатньої теоретичної опрацьованості системного підходу і широких можливостей його застосування були: «системний ідеалізм» – розгляд системи як абстракції поза зв'язком з досвідом; «фетишизація системи» – спроба відірвати систему від явища, яке розглядається як система, приписати останній самостійне реальне існування [7]; «пансистемність» – переконаність, що всі явища є системами і тільки системами [6]. Однією з причин таких недоліків Л. А. Петрушенко вважав «вихід за межі реальності в інфантильному захопленні можливостями, що відкриваються системним підходом, нерозуміння специфіки цієї теорії і відносної істинності її висновків» [4].

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження – моделювання практики використання системного підходу в побудові професійної підготовки у ВВНЗ найбільш доцільним, на наш погляд, можна вважати визначення «системи» П.К. Анохіна: «Система – являє собою комплекс винахідливо залучених компонентів, де взаємодія і взаємовідношення набувають характеру взаємодії компонентів на отримання фокусуємого результату» [5;6].

Таке визначення системи в повній мірі задовольняє аналіз і синтез «штучних систем» у такій галузі людської діяльності, як військова педагогіка.

За спостереженням П.К. Анохіна, використання системного підходу є для того, щоб підсумковий результат був дійсно продуктивним, і завданням науковця полягало у заповненні тієї прірви, яка розділяє у багатьох науках рівень цілісного і рівень особистого. «Природньо, – зазначає вчений, – заповнити цю прірву неможливо словами і визначеннями: необхідні дієві принципи праці у цьому напрямку» [2].

Послідовність використання системного підходу у військовій освіті передбачає наступну послідовність процедур:

- фіксація деякої безлічі елементів щодо відокремленого від решти педагогічного процесу;
- встановлення і класифікація зав'язків цієї множини – зовнішніх (тобто зав'язків множини з рештою світу) і внутрішніх (тобто зав'язків між елементами множини);
- визначення – на основі аналізу сукупності зовнішніх зав'язків – принципів взаємодії системи із педагогічним середовищем;
- виділення серед множини внутрішніх зав'язків спеціального їх типу – системоутворюючих, що забезпечують, зокрема, певну впорядкованість педагогічної системи;
- з'ясування, у процесі вивчення впорядкованості, структури і організації педагогічної системи (структура виражає інваріантний аспект системи, а організація – кількісну характеристику і спрямованість впорядкованості);
- аналіз основних принципів поведінки педагогічної системи, які визначаються самою системою як цілісна організована множина військової підготовки;
- вивчення процесів управління, що забезпечують стабільний характер поведінки і досягнення системою ефективних результатів військової освіти.

Таким чином, методологічні позиції в розумінні сутності системного підходу сходяться до того, що вони відштовхуються від синтезу онтологічного і гносеологічного розуміння системи, у зв'язку з чим методологія системного підходу в військовій освіті ґрунтується на вирішенні двох взаємозв'язаних завдань: по-перше, на вивченні системних об'єктів як форми існування і руху реального світу, як прояву його впорядкованості; по-друге, на конструюванні системи категорій, що відображає системні зв'язки досліджуваних об'єктів, що й впорядковує саме пізнання. При цьому найповніше і найпослідовніше методологічна програма в військовій освіті розкривається в другій позиції, що представляє системний підхід як методологію інтеграції різних зрізів знання про об'єкт в системну картину [8].

Головний сенс системного підходу в військовій освіті полягає у тому, що будь-яка деталь дослідження і спостереження може бути укорінена в один із умовних механізмів внутрішньої архітекτονіки. Будь-яка наукова тема, що претендує на істинність, не може бути сформульована поза конкретною системою. Окрім того, трактування отриманих наукових досліджень без сумніву набуває найбільшого ефекту, якщо враховані системні механізми.

Елементами системи професійної підготовки у ВВНЗ є засоби підготовки, які входять до складу системи і виконують визначені функції. Щодо системи професійної підготовки кожний елемент є підсистемою, але щодо внутрішнього устрою елемент буде являти систему. Як елементи системи (другого порядку) будуть виступати піделементи.

Елементами системи професійної підготовки у ВВНЗ є засоби (їх аспекти) підготовки:

- теоретична підготовка;
- психолого-педагогічна підготовка;
- психофізична підготовка;
- практична бойова підготовка.

Відносно «себе» кожний названий елемент є системою.

Елементи входять до складу системи за єдиною ознакою: ступенем свободи, за яким вони можуть знадобитися для отримання результату системи. Включені до системи елементи упорядковуються за визначеними параметрами. Основним інструментом упорядкування взаємодії елементів системи є результати, які стабілізують організацію системи.

Для досягнення запрограмованого результату системи – високого рівня професійної підготовки майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки у ВВНЗ необхідно провести упорядкування системи на підставі визначених закономірностей (принципів), які повинні так вплинути на різні засоби підготовки, щоб у кінцевому результаті сформувати визначений високоорганізований, гнучкий комплекс із множини можливих інтегративних утворень у відповідь на вплив середовища.

Теоретико-методологічне обґрунтування сучасної вітчизняної системи військової освіти, сутності і змісту базових категорій і понять щодо підготовки військових фахівців у системі вищої військової освіти та визначення методологічних основ стратегічного планування їх підготовки розроблене М.І.Нещадимом надає теоретично-практичні підстави для розробки моделювання практики використання системного підходу в побудові професійної підготовки у ВВНЗ України. На основі системного підходу до проектування у військовій освіті теоретично обґрунтованого і практично розробленої узагальненої моделі М.І. Нещадимом ми поклали її в аналіз основи моделювання практики побудови системності військової підготовки та підвищення якості управління освітою [3].

Включення елементів професійної підготовки до системи та їх упорядкування повинно забезпечити узгоджену і взаємопов'язану систему адаптації, для того аби організм розбудовував адаптаційні системи у відповідь на інформаційний вплив кожного засобу підготовки, не руйнуючи, а посилюючи і добудовуючи адаптаційний комплекс, який формується під інформаційним впливом інших засобів (елементів) системи. Таким чином, фіксація елементів (засобів) у системі професійної підготовки у ВВНЗ повинна проходити за визначеними інтерактивними зв'язками. Причому результат системи може бути отриманий не шляхом простої суми результатів впливу різних засобів (елементів) підготовки, а тільки під час впливу засобів підготовки. Якщо сказати іншими словами, професійна надійність юриста не може бути сформована жодним із засобів підготовки, наприклад психофізичної, але тільки сумою всіх професійних підготовок майбутніх офіцерів у ВВНЗ [9]. Для залучення запрограмованого результату необхідно так розташувати елементи (засоби підготовки) системи, щоб їх взаємодія набула характеру «взаємодії» з метою отримання «фокусованого» результату. Однією з важливих ознак системи є неможливість елемента існувати поза системою і руйнування системи при випаданні елемента.

Професійна підготовка у ВВНЗ може бути системою лише тоді, коли кожний її елемент не може виконувати функції всієї системи і водночас не може виконувати власні функції поза системою організацією.

Включення визначеного засобу (підсистеми) підготовки майбутнього офіцера ЗСУ до системи не означає, що перерветься зв'язок цього елемента з середовищем. Навпаки, системна організація професійної підготовки у ВВНЗ повинна передбачати не тільки субстратну та функціональну сторони, але й структуру, яка охоплює в обов'язковому порядку взаємозв'язки цих підсистем. Система функціонує тільки за умови єдності своїх елементів, підсистем. Елементи ж утворюють систему тільки у тому випадку, якщо усунення або вихід із ладу будь-якого з них змінює програму діяльності всієї системи.

Результати досліджень, що виконані з метою покращення підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ, але без врахування всієї структури, не можуть бути в такому випадку включеними до системи, аби набути цілісно-інтегративного характеру. Як наслідок взаємодії з іншими засобами підготовки певний ефективний засіб може змінюватися або набувати нових якостей, що не враховуються у дослідженні, проведеному при системній організації. Це впливає на отриманий фокусований результат професійної підготовки у ВВНЗ.

Система професійної підготовки у ВВНЗ, є складним об'єктом дослідження. Ця складність зумовлена такими чинниками:

- різноманіттям формуючих засобів підготовки;
- різними за характером інформаційними потоками;
- різною «формуючою здатністю» окремих засобів підготовки;
- складністю організації та структури різних систем (субсистем, елементів) підготовки;
- необхідністю управляти різними педагогічними процесами;
- особливою складністю взаємодії системи професійної підготовки в цілому та її субсистем (елементів) з організмом (у загальному розумінні).

У цілях конкретизації сутності професійної підготовки у ВВНЗ важливою обставиною є питання взаємодії інших систем формування майбутніх офіцерів ЗСУ, що забезпечують їх професійне становлення. Така необхідність викликана існуючою у наш час невизначеністю у структурі систем, в їх взаємодії щодо отримання єдиного результату. Необхідно відмітити і ту обставину, що відповісти на подібні питання у межах аналітичного стилю мислення досить складно. Як ми вже зазначали, у професійному формуванні офіцера ЗСУ беруть участь чотири основні види підготовки: теоретична, психолого-педагогічна, психофізична підготовка та практичне бойове навчання.

На рис. 1 зображено основні педагогічні системи (види підготовки), що беруть участь у формуванні офіцера ЗСУ. Кожна з них має свою мету і завдання, конкретний зміст, засоби і методи. Оскільки професійна підготовка майбутніх офіцерів ЗСУ представляє інтеграційний процес формування тих самих чотирьох базових систем (теоретичної, психолого-педагогічної, психофізичної, практичної бойової підготовки), то специфічні цілі і завдання професійної у ВВНЗ підготовки, природно, повинні змінювати зміст, організаційні і процесуальні дидактичні принципи, методики формування професійних якостей, методи педагогічного вивчення оцінки професійної готовності офіцера ЗСУ.

1	Теоретична підготовка	2	Психолого- педагогічна підготовка
3	Психофізична підготовка	4	Практичне бойове навчання

Рис. 1. Основні види підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ

Отже, кожна базова система у процесі професійної підготовки офіцера ЗСУ повинна вирішувати специфічні завдання такої підготовки, які ми називаємо аспектними. Так,

наприклад, психофізична підготовка, як зазначає Р.М. Макаров, при вирішенні свого базового завдання (розвиток основних фізичних якостей, гартування організму тощо) відповідно до мети професійної підготовки може вирішувати аспекtnі завдання (формування емоційної стійкості, витривалість при перевантаженнях, загартованість організму та ін.) шляхом спеціальної цілеспрямованої організації і функціонування інформаційного процесу [10].

Водночас, інтеграція різних аспекtnих інформаційних процесів у вигляді систем психологічної, спеціальної, психофізіологічної і психічної підготовок відбувається у середині кожної системи (теоретичної, психолого-педагогічної, психофізичної, практичної) підготовок. Саме там уможливується цілісний інформаційний процес психологічної, спеціальної, психофізіологічної, психічної підготовок, але ці підготовки відбуваються різною мірою в кожній базовій системі залежно від специфіки і призначення базової підготовки

Інтеграція однойменних аспекtnів базових систем утворюють систему професійної підготовки офіцера ЗСУ. При цьому фокусування зусиль педагогічної системи в досягненні єдиного запрограмованого результату – професійної підготовки у ВВНЗ – повинно здійснюватися цілеспрямованою організацією, спеціальними дидактичними принципами, що дозволяють отримати високу ефективність при різнохарактерній дії індивідуальних інформаційних процесів.

Так само повинне бути організоване специфічне функціонування теоретичної, психолого-педагогічної і практичної підготовок як базових систем відповідно до цілей і завдань професійної підготовки майбутнього офіцера ЗСУ.

Висновки. Розкриті в тексті статті базові системи професійної підготовки у ВВНЗ мають умовний рівень залученості у навчальному процесі. Проте основою схематичного зображення є невід'ємність всіх систем в підготовці майбутнього офіцера ЗСУ, а взаємозамінюваність або взагалі відсутність будь-якої одної системи підготовки веде до непоправних наслідків, результатом яких є не повною мірою сформована готовність офіцера ЗСУ до професійної діяльності. Теоретично готовність до професійної діяльності може бути сформована, тобто знання, навички і уміння набуті в повному обсязі, але важливим моментом залишається те, чи сформована психологічна готовність до професійних дій під час екстремальної ситуації. Отже, підготовка офіцера ЗСУ у ВВНЗ є системною. Такий висновок уможливується з огляду на викладений вище матеріал.

Результатом функціонування нашої системи – процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ – є високий рівень готовності курсантів до практичної діяльності, якого можна досягти тільки за рахунок упорядкування системи на підставі певних принципів до яких нами віднесено: принцип об'єктивності, комплектності, конкретно-історичного (генетичного) підходу, системності, протиріччя педагогічного досвіду. Це надає можливість цілеспрямовано організувати специфічне функціонування всіх підсистем професійної підготовки майбутніх юристів та їх ефективну взаємодію відповідно до аспекtnих та загальних мети та завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блауберг И.В. Системный подход в современной науке. Проблемы методологии системного исследования / И.В.Блауберг, В.Н.Садовский, Э.Г.Юдин. – М.: Мысль, 1970. – 455с.
2. Юдин Б.Г. Некоторые особенности развития системного подхода / Б.Г.Юдин // Системные исследования. Ежегодник. 1980. – М.: Наука, 1980. – С. 7-23.
3. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика; автореф. дис. доктора пед. наук: спеціальність 13.00.04. – «Теорія та методика професійної освіти» - /Микола Іванович Нецадим. К., 2004. – 57с.
4. Петрушенко Л.А. Единство системности, организованности и самодвижения / Л.А.Петрушенко. – М.: Мысль, 1975. – 286 с.
5. Анохин П.К. Избранные труды: Философские аспекты теории функциональной системы / П.К.Анохин. – М.: Наука, 1978. – 400 с.
6. Анохин П.К. Общие принципы теории функциональной системы / П.К. Анохин. – М.: Наука, 1980. – 112с.

7. Рижиков В.С. Теорія та практика ігрового навчання в професійній підготовці майбутніх юристів /В.С.Рижиков // Монографія. – Херсон, ТОВ «Айлант», 2011. – 215с.
8. Рижиков В.С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів /В. Рижиков// Монографія. – Херсон, ТОВ «Айлант», 2010. – 280 с.
9. Макаров Р.Н. Теория и практика конструирования целевых моделей операторов особо сложных систем управления: [монография] / Р.Н. Макаров, Л.В. Герасименко. – М.: Изд. Международной академии проблем человека в авиации и космонавтике, 1997. – 450 с.
10. Телелим В.М. Система військової освіти: протиріччя розвитку, напрямки та шляхи реформування // Наука і оборона. – 2012. – №4. – С.41-49.

REFERENCES:

1. Blauberger Y.V. Systemnij podhod v sovremennoj nauke. Problemy metodologyy systemnogo yssledovanyja / Y.V.Blauberger, V.N.Sadovskij, Э.Г.Юдин. – М.: Мисль, 1970. – 455с.
2. Judyn B.G. Nekotorye osobnnyosti razvytyja systemnogo podhoda / B.G. Judyn // Systemnye yssledoanyja. Ezhegodnyk. 1980. – М.: Nauka, 1980. – S. 7-23.
3. Neshhadym M.I. Vijs'kova osvita Ukrainy: istorija, teorija, metodologija, praktyka; avtoref. dys. doktora ped. nauk: special'nist' 13.00.04. – «Teorija ta metodyka profesijnoi' osvity» - /Mykola Ivanovych Neshhadym. K., 2004. – 57s.
4. Petrushenko L.A. Edynstvo systemnosti, organizovannosti y samodvyzhenyja / L.A. Petrushenko. – М.: Мисль, 1975. – 286s.
5. Anohyn P.K. Yzbrannyye trudy: Fylosofskye aspekty teoryy funkcyonal'noj systemy / P.K.Anohyn. – М.: Nauka, 1978. – 400 s.
6. Anohyn P.K. Obshhye pryncypy teoryy funkcyonal'noj systemy / P.K. Anohyn.– М.: Nauka, 1980. – 112s.
7. Ryzhykov V.S. Teorija ta praktyka igrovogo navchannja v profesijnij pidgotovci majbutnih jurystiv /V.S. Ryzhykov // Monografija. – Herson, TOV «Ajlant», 2011. – 215s.
8. Ryzhykov V.S. Teorija i praktyka konstrujuvannja cil'ovyh modelej (profesioqram) ta procesu profesijnoi' pidgotovky majbutnih jurystiv /V.. Ryzhykov// Monografija. – Herson, TOV «Ajlant», 2010. – 280 s.
9. Makarov R.N. Teoryja y praktyka konstruyrovanyja celevykh modelej operatorov osobo slozhnih system upravlenyja: [monografyja] / R.N. Makarov, L.V. Gerasymenko. – М.: Yzd. Mezhdunarodnoj akademyy problem cheloveka v avyacyu y kosmonavtyke, 1997. – 450 s.
10. Telelym V.M. Systema vijs'kovoii' osvity: protyrichchja rozvytku, naprjamky ta shljahy reformuvannja // Nauka i oborona. – 2012. - №4. – S.41-49.

Рецензент: д.пед.н., проф. Чернуха Н.М., професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

д.пед.н., проф. Рижиков В.С., Кравченко А.И. МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРАКТИКИ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ПОСТРОЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В ВВУЗ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены практика использования системного подхода в построении профессиональной подготовки будущих офицеров в ВВУЗ, проведен анализ основных принципов поведения педагогической системы, определяются самой системой как целостная организованная множество военной подготовки, способствуют изучению процессов управления, обеспечивающих стабильный характер поведения и достижения системой эффективных результатов военного образования.

При моделировании системного подхода в построении профессиональной подготовки в ВВУЗе используются основные педагогические системы (виды подготовки), которые участвуют в формировании профессионального образования офицера ВСУ. Каждая из них имеет свои цели и задачи, конкретное содержание, средства и методы. Поскольку профессиональная подготовка будущих офицеров ВСУ представляет интеграционный процесс формирования четырех базовых систем (теоретической, психолого-педагогической, психофизической, боевой подготовки), то

специфические цели и задачи профессиональной подготовки, естественно, должны менять содержание, организационные и процессуальные дидактические принципы, методику формирования профессиональных качеств, методы педагогического изучения оценки профессиональной готовности офицера ВСУ к выполнению функциональных обязанностей.

Ключевые слова: системный подход, профессиональная подготовка, интеграционный процесс, педагогическая система, практика моделирования.

prof. Ryzhykov V.S., Kravchenko O.I.

MODELING THE PRACTICE OF APPLYING THE SYSTEM APPROACH IN THE PREPARATION OF VOCATIONAL TRAINING IN THE UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article discusses the practice of using the system approach in building the professional training of future officers in the Higher Educational Establishment, analyzes the basic principles of the behavior of the pedagogical system, which are defined by the system itself as an integral organized set of military training, and which facilitate the study of management processes that ensure a stable character of behavior and achievement of effective results of military education .

When modeling the system approach in the construction of vocational training in the Higher Educational Establishment, the basic pedagogical systems (types of training) that participate in the formation of the professional education of the AFU officer are used. Each of them has its own goals and objectives, specific content, tools and methods. Since the professional training of future officers of the AFU represents the integration process of the formation of four basic systems (theoretical, psychopedagogical, psychophysical, combat training), the specific goals and tasks of vocational training must naturally change the content, organizational and procedural didactic principles, the methodology for the formation of professional qualities, methods of pedagogical study of assessing the professional readiness of an AFU officer to perform functional duties.

Keywords: system approach, vocational training, integration process, pedagogical system, modeling practice.

